

PROPORCIJOS IR JŲ DINAMIŠKUMAS ISSIVYSČIUSIO SOCIALIZMO SĄLYGOMIS

D. BIRUTYTE, J. DVILEVICIUS

Proporcingo liaudies ūkio vystymo materialinį pagrindą sudaro visuomeninis darbo pasidalijimas. Esant visuomeninei gamybos priemonių nuosavybei, valstybė sąmoningai reguliuoja proporcijas. Tai labai svarbus socialistinės sistemos privalumas, kuris įgalina orientuoti ekonomikos vystymą socialistinės gamybos tikslui siekti, visuomenės narių poreikiams tenkinti.

Proporcijos išreiškia kiekybinius ir kokybinius santykius tarp atskirų visuomeninės gamybos pusių, šakų, ekonomikos sferų. Jų kitimui turi įtakos spartėjanti mokslo ir technikos pažanga, besivystanti visuomeninių poreikių sistema. Socialistinė visuomenė planingai vysto proporcijas. Dabartiniame ekonomikos išsivystymo etape visa proporcijų sistema tobulinama atsižvelgiant į intensyvaus ūkio plėtojimo reikalavimus, į mokslo bei technikos pažangą.

Proporcijų tobulinimas turi užtikrinti subalansuotą liaudies ūkio vystymą. TSKP suvažiavimas kaip vieną iš svarbiausių liaudies ūkio plėtojimo uždavinių iškėlė uždavinį siekti ekonomikos subalansuotumo. Čia buvo pabrėžiamas būtinumas „...dinamiškai ir subalansuotai vystyti TSRS ekonomiką kaip vieningą liaudies ūkio kompleksą“ (1, p. 142). Išsivysčiusio socializmo sąlygomis liaudies ūkio subalansuotumo reikšmė žymiai padidėjo. Lemia tai, kad išaugo gamybos mastas, atsirado labai sudėtingi šakiniai ir tarpšakiniai ūkiniai ryšiai, kuriuos vis sunkiau įvaldyti; žymiai glaudesnė priklausomybė susidarė tarp visuomeninės gamybos ir poreikių struktūros; gamybos intensyvinimas ir efektyvumo didinimas tapo pagrindine ekonominio vystymo strategine kryptimi.

Bendriausia prasme subalansuotumas reiškia atitikimą tarp turimų visuomenės išteklių, gamybos apimties ir susidariusių poreikių. Subalansuotumo pagrindą sudaro visuomeninės gamybos proporcingumas, ir jį galima pasiekti tik tarpusavy suderinus visą proporcijų sistemą. Kita vertus, subalansuotumas parodo pasiektą proporcingumo lygį ir yra jo pasireiškimo forma.

Dinamiškai vystantis gamybai, sparčiai atnaujinant gaminamos produkcijos nomenklatūrą, greitai kinta poreikiai, ir tarp kai kurių prekių pasiūlos ir paklausos gali atsirasti laikinas neatitikimas. Tačiau nežymus dalinis nesubalansuotumas iki tam tikro laipsnio pagrindinių liaudies ūkio proporcijų dar nepažeidžia, nors informuoja apie atsirandančias disproporcijas bei būtinumą jas šalinti. Be to, absoliutus subalansuotumo kiekvienos prekės bei atskirų išteklių rūšių atžvilgiu negali būti. Subalansuotumas visada yra santykinis ir gali reikšti kaip bendra vyraujanti tendencija: jis gali būti pakankamas arba nepakankamas. Siuolaikiniame išsivysčiusio socializmo etape, pervedant visą ūkį į intensyvaus vystymosi kelią, reikalingas daug aukštesnis ekonomikos subalansuotumo lygis. Tačiau liaudies ūkio subalansuotumą galima pasiekti ir tuo atveju, kai proporcijų sistema susidariusi ne pagal geriausią variantą. Todėl, tobuli-

nant proporcijas, iškyla uždavinys suformuoti tokią ūkio struktūrą, kuri garantuotų geriausius galutinius gamybos rezultatus. Subalansuotumo reikalinga siekti taupiai naudojant visus išteklius, užtikrinant kuo didesnę visuomeninio darbo ekonomiją ir geresnę produkcijos kokybę. Vadinasi, subalansuotumas yra būtina efektyvaus ūkio funkcionavimo sąlyga.

Bendra liaudies ūkio proporcijų charakteristika ir jų kitimas

Kiekvieną reprodukcijos proceso visuomeninę formą atitinka proporcijų sistema. Proporcijos susidaro skirtinguose lygiuose: vienos iš jų formuojasi viso liaudies ūkio mastu, kitos — šakų ir pošakių, trečios — jmonių ir susivienijimų lygyje ir pan. Sios proporcijos socialistinėje ekonomikoje turi nevienodą reikšmę. Vienos iš jų tiesiogiai lemia bendrą liaudies ūkio vystymo kryptį, kitos — atskirų produkcijos rūšių gamybą ir pan. Visos proporcijos liaudies ūkyje yra glaudžiai susijusios, priklauso vienos nuo kitų, yra tarpusavy subordinuotos. Jos skirstomos į grupes: 1) bendros ekonominės; 2) tarpšakinės; 3) vidinės šakinės; 4) vidinės gamybos proporcijos; 5) teritorinės; 6) tarpvalstybinės.

Svarbiausios yra bendros ekonominės proporcijos, kurios lemia bendras liaudies ūkio vystymo kryptis bei visuomeninės gamybos struktūrą. Sudarydami perspektyvinius liaudies ūkio vystymo planus, planavimo organai pirmiausia atsižvelgia į šias proporcijas.

Prie bendrų ekonominių būtų galima priskirti proporcijas tarp materialinės gamybos ir negamybinės sferos, tarp gamybos ir vartojimo, tarp būtinojo ir pridedamojo produkto, tarp kaupimo ir vartojimo, tarp I ir II visuomeninio gamybos padalinio ir kt.

Lemiamą visuomenės vystymosi sferą yra materialinė gamyba*. Tačiau, kylant gyvenimo lygiui, vis didesnį vaidmenį ima vaidinti negamybinės sferos paslaugos. Jos patenkina žymią dalį materialinių ir intelektualinių visuomenės poreikių. Dabar šalies negamybinėje sferoje dirba daugiau kaip 26% darbuotojų (4, p. 379) ir jų skaičius didėja sparčiau negu materialinėje gamyboje.

Bendrų ekonominių proporcijų sistemoje svarbų vaidmenį atlieka proporcija tarp gamybos ir vartojimo, kuri nulemia visų visuomeninės reprodukcijos proporcijų kryptingumą. Taip pat reikšmingumą bendros ekonominės proporcijos tarp kaupimo ir vartojimo, tarp I ir II visuomeninės gamybos padalinio, kurios bus išnagrinėtos atskirai.

Prie tarpšakinėse pirmiausia priskirtinos proporcijos tarp pagrindinių liaudies ūkio šakų — pramonės, žemės ūkio, statybos bei gamybinės infrastruktūros šakų**. Pramonėje, žemės ūkyje ir statyboje sukuriama materialinės vertybės, o gamybinė infrastruktūra aptarnauja materialinę gamybą. Nors visos liaudies ūkio šakos yra savaip reikšmingos, tačiau visuomeninės gamybos struktūroje jos atlieka skirtingą vaidmenį. Pramonėje sukuriama daugiau kaip pusė nacionalinių pajamų, žemės ūkyje — 15%, statyboje — 10%, transporte ir ryšiuose — apie 6% ir t. t. (4, p. 376). Pramonė vystosi sparčiau už kitas materialinės gamybos šakas

* Pagal TSRS centrinės statistikos valdybos metodiką prie materialinės gamybos priskiriamos šios ūkio šakos: pramonė, žemės ir miškų ūkis, statyba, krovinis transportas, ryšiai, aptarnaujantys gamybą, prekybą, visuomeninis maitinimas, materialinis techninis aprūpinimas ir kt.

** Prie negamybinės sferos priskiriama: sveikatos apsauga, kūno kultūra ir socialinis aprūpinimas, švietimas, kultūra ir menas, mokslas, komunalinis butų ūkis, buitinis gyventojų aptarnavimas, valstybės valdymo organų aparatas ir t. t.

*** Prie gamybinės infrastruktūros priskiriamos tokios šakos: krovinis transportas, keliai ir jų statiniai, naftotiekiai, dujotiekiai, materialinis techninis aprūpinimas ir paruošos, sandėlių ir taros ūkis, ryšiai, aptarnaujantys gamybą, informacinė industrija ir kt.

ir yra su jomis glaudžiai susijusi. Labai svarbi proporcija yra tarp žemės ūkio ir pramonės. Žemės ūkio gamyba didėja daug lėčiau negu pramonė ir dar negali visiškai aprūpinti šalies maisto produktais bei pramonės žaliavomis. Todėl liaudies ūkio proporcingumui užtikrinti reikalingas spartesnis žemės ūkio vystymas.

Svarbus vaidmuo tenka statybai ugdant visas materialinės gamybos šakas ir įgyvendinant plačią gyvenimo lygio kėlimo programą. Plečiant statybos darbų apimtį, iškyla pirmąsias reikšmes uždavinys — racionaliai paskirstyti kapitalinius įdėjimus, pirmiausia skirti lėšas statybai tų objektų, kurie spartina mokslo bei technikos pažangą bei užtikrina kapitalinių įdėjimų efektyvumą.

Siuolaikiniame ekonominio išsivystymo etape ypač padidėjo gamybinės infrastruktūros šakų reikšmė. Infrastruktūros šakos materialinių gėrybių nekuria, tačiau, atlikdamos aptarnavimo funkcijas, daro tiesioginį poveikį gamybos organizavimui bei išdėstymui, skatina arba stabdo jos vystymąsi. Gerai išvystyta infrastruktūra spartina materialinių lėšų apyvartą, mažina gamybos sąnaudas, padeda išsaugoti produkciją bei jos vartojamąsias savybes, gauti geresnius galutinius rezultatus. Esant nepakankamai išplėtotai infrastruktūrai, liaudies ūkis patiria nuostolių.

Istorinės mūsų šalies ekonomikos vystymosi sąlygos nebuvo palankios spartesniam infrastruktūros šakų plėtojimui. Gerokai atsilieka nuo liaudies ūkio poreikių plėtotė tokių specializuotų infrastruktūros grandžių kaip geležinkelių, automobilių bei vandens transportas. Nepakankamai išvystytas materialinis techninis aparūpinimas bei sandėlių ūkis. Kol kas dar nesukurta gamybinės ir vartotojiškos taros specializuota pramoninė gamyba. Atsilieka nuo išaugusių poreikių visuomeninio naudojimo šaldytuvų pajėgumai. Dar nepradėjo formuotis bendro naudojimo informacinė industrija ir pan. Nepakankamai išvystyta gamybinė infrastruktūra sukelia disproporcijas, trukdo subalansuotai plėsti visą liaudies ūkį. Siekiant šalinti šį atsilikimą, reikia žymiai sustiprinti infrastruktūros šakų materialinę techninę bazę. Iškyla uždavinys daugiau gaminti specialios paskirties transporto, pakrovimo ir iškrovimo darbų mechanizacijos priemonių. Specializuotos technikos laukia ryšiai, informacinė industrija bei kitos šakos. Infrastruktūrai vystyti sudaromos kompleksinės tikslinės programos. Vienuoliktajame penkmetyje numatoma parengti ilgalaikę kompleksinę transporto vystymo programą. Taip pat reikėtų sukurti vandens tiekimo sistemą, sandėlių ūkio išvystymo programą ir pan. Šių priemonių įgyvendinimas įgalintų formuoti racialesnę liaudies ūkio struktūrą ir pasiekti aukštesnio viso liaudies ūkio subalansuotumo.

Prie tarpšakinių taip pat priskiriamos proporcijos, kurios susidaro pačioje pramonėje, kaip antai tarp gavybinės ir apdirbamosios pramonės, juodosios metalurgijos ir mašinų gamybos, naftos gavybos ir jos perdirbimo šakų ir pan.

Svarbi proporcija yra tarp gavybinės ir apdirbamosios pramonės. Šių dviejų šakų subalansuotumo siekiama toliau plečiant žaliavų, kuro gavybą bei tobulinant jos struktūrą. Antai sparčiau vystoma dujų gavyba. Taip pat kinta kuro balanso struktūra: jame mažėja lyginamasis svoris naftos — pakeis ją dujos ir anglys. Be to, proporcijos tarp gavybinės ir apdirbamosios pramonės tobulinimo sąlyga yra taupus kuro ir žaliavų vartojimas.

Prie vidinių šakos proporcijų galima priskirti proporcijas tarp įvairių gamybų jos viduje. Pavyzdžiui, juodojoje metalurgijoje tarp valcuotų metalų, plieno ir ketaus, žemės ūkyje — tarp gyvulininkystės ir pašarų gamybos ir t. t.

Vidinės gamybos proporcijos išreiškia kiekybinį santykį tarp atskirų gamybos grandžių ir technologinio proceso dalių. Pavyzdžiui, tarp cechų ir gamybos barų, tarnybų įmonės ar susivienijimo viduje.

Teritorinės proporcijos remiasi teritoriniu darbo pasidalijimu ir priklauso nuo gamtinių ir darbo jėgos išteklių struktūros. Liaudies ūkyje šios proporcijos formuojasi specializuojantis ir kompleksiskai vystantis ekonominiam rajonams bei nacionalinių respublikų ūkiams, vieningame šalies liaudies ūkio komplekse. „Tokia vystymo kryptis padėjo,— buvo pasakyta TSKP CK nutarime „Dėl TSRS įkūrimo 60-ųjų metų“, — iš esmės išspręsti tarybinių respublikų ekonominio išsivystymo lygmenų suvienodinimo uždavinį“ (2).

Siam raidos etapui būdinga tai, kad sparčiau vystomi Sibiro, Tolimųjų Rytų ir Saurės rajonai, Baikalo-Amūro zonos ekonominis potencialas, naudojami jų kuro-energetikos ir žaliavų ištekliai. Taip pat formuojami ir vystomi teritoriniai gamybiniai kompleksai, kurie įgalina kompleksiskai plėtoti ūkį ir optimaliai formuoti liaudies ūkio struktūrą.

Visos proporcijos yra tarpusavyje glaudžiai susijusios: vienu tobulinimas lemia kitų kitimą bei spartesnį atskirų šakų augimą. Tačiau visų proporcijų tobulinimas yra kryptingas ir tarnauja dinamiškam ir proporcingam visuomeninės gamybos vystymui bei jos efektyvumo didinimui.

Išplėstinės reprodukcijos procese skirtingais tempais ugdomos atskiros liaudies ūkio šakos. Ištekliai paskirstomi pirmiausia plėtojimui tų šakų bei ekonominių rajonų, kurie užtikrina pažangius liaudies ūkio struktūros pakeitimus, spartina techninę pažangą, didina kapitalinių įdėjimų efektyvumą, taupo visuomeninį darbą. Siuolaikiniame visuomenės raidos etape pirmenybiškai vystomos techninė pažanga lemiančios šakos: energetika, mašinų gamyba ir metalo apdirbimas, chemijos ir naftos chemijos pramonė. Socialistinė visuomenė siekia tuo užtikrinti subalansuotą ir efektyvų ekonomikos vystymą. Kryptingas proporcijų tobulinimas yra sąlyga geresniems galutiniais liaudies ūkio rezultatams pasiekti.

Dviejų visuomeninės gamybos padalinių proporcija ir jos vystymas

Išplėstinės reprodukcijos procese svarbią rolę turi proporcija tarp pirmojo visuomeninės gamybos padalinio — gamybos priemonių gamybos ir antrojo — vartojimo reikmenų gamybos. Nuo šių dviejų padalinių santykio priklauso visuomenės narių gerovės kilimas.

Proporcija tarp dviejų visuomeninės gamybos padalinių pirmiausia priklauso nuo gamybos techninės sudėties augimo. Pastoviai spartūs gamybos techninės sudėties bei gamybinių fondų augimo tempai lėmė ryškų pirmenybinį pirmojo padalinio vystymą. Antai 1941—1980 m. gamybos priemonių gamyba TSRS pramonėje išaugo 29 kartus, o vartojimo reikmenų — 11 kartų. Taigi per visą laikotarpį pirmasis padalinys pramonėje vystėsi 2,6 karto sparčiau už antrąjį padalinį (4, p. 37).

Tačiau įvairiuose socialistinės visuomenės raidos etapuose priklausomai nuo iškilusių socialinių-ekonominių uždavinių bei veiksnių įtakos dviejų padalinių vystymosi tempai buvo skirtingi*. Daug spartesni „A“ grupės plėtotės tempai buvo pastebimi socialistinės industrializacijos ir pokario metais, kai iškilo uždavinys skubiai sukurti bei išvystyti stambią mašininę gamybą. Tuo laikotarpiu vartojimo reikmenų gamyba gerokai atsiliko.

Išsivysčiusio socializmo sąlygomis, pasiekus aukštesnę ekonomikos brandumo pakopą, pastebimas naujas reiškinys — dviejų visuomeninės gamybos padalinių vystymosi tempų suartėjimas.

* Visuomeninė gamyba skirstoma į du padalinius tik pramonėje. Pirmasis padalinys pramonėje žymimas raide „A“, antrasis — „B“. Kadangi pramonės produkcija yra visuomeniniame produkte, tai toks skirstymas duoda apytikrą gamybos priemonių ir vartojimo reikmenų gamybos santykio vaizdą.

Dviejų padalinių proporcijos dinamiškumas pirmiausia priklauso nuo prieštaringos įtakos mokslo ir technikos pažangos, kuri, pirma, įgalina naudoti tobesnes, našesnes gamybos priemones, dažniau atnaujinti techniką ir sparčiau vystyti pirmąjį padalinį. Antra, tobesnių gamybos priemonių naudojimas užtikrina jų pačių ekonomiją ir tuo pačiu lėtina pirmojo padalinio vystymo tempą. Veikiant šioms dviem tendencijoms, šiuolaikiniame etape vyraujanti yra pirmoji. Be to, spartesnis pirmojo padalinio vystymas būtinas agropramoniniam kompleksui formuoti, lengvajai ir maisto pramonei bei kitoms liaudies ūkio šakoms rekonstruoti, taip pat infrastruktūros industrinei bazei kurti.

TSKP XXVI suvažiavimas pabrėžė, kad „besąlygiška sąlyga visiems liaudies ūkio uždaviniams spręsti yra sunkiosios pramonės vystymas“ (1, p. 40). Todėl išsivysčiusio socializmo sąlygomis sunkiosios industrijos ugdymas tebėra reikšmingas, o pirmojo gamybos padalinio spartesnis augimas reiškiasi kaip vyraujanti ekonomikos raidos tendencija. Tačiau atskirais laikotarpiais, susidarius palankesnėms sąlygoms, galimas net spartesnis vartojimo reikmenų gamybos augimas. Antai vienuoliktajame penkmetyje numatoma „A“ grupės produkciją padidinti 26—28%, o „B“ grupės — 27—29% (4, p. 108). Spartesnį negu ankstesniais metais vartojimo reikmenų gamybos augimą lemia daugelis priežasčių. Pirma, ilgą laiką atsiliekant vartojimo reikmenų gamybos vystymuisi, reikėjo šalinti istoriškai susidariusį nemažą atotrūkį tarp dviejų gamybos padalinių. Antra, išsivysčiusio socializmo sąlygomis, gerokai padidėjus asmeninio gamybos veiksnio vaidmeniui ir darbuotojų materialinio skatinimo reikšmei, reikėjo užtikrinti geresnę darbo jėgos reprodukcijos sąlygas. Trečia, socialistinės visuomenės gamybos tikslas yra kuo pilnesnis materialinių ir kultūrinių visuomenės narių poreikių patenkinimas. Komunistų partija ir tarybinė vyriausybė iškėlė svarbiausią uždavinį — stabiliai kelti tarybinių žmonių gyvenimo lygį. Socialistinės gamybos tikslui siekti bei iškeltam uždaviniui įgyvendinti, reikia gerokai išplėsti vartojimo reikmenų gamybą. Visa tai nulėmė būtinumą sparčiau plėsti vartojimo reikmenų gamybą.

Atsižvelgiant į lemiamą gamybos priemonių vaidmenį išplėstinėje produkcijoje, jų dalis bendroje pramonės produkcijoje pastoviai vyrauja. Iki dešimtojo penkmečio pradžios jų lyginamasis svoris turėjo tendenciją didėti. Tačiau suartėjęs dviejų padalinių vystymosi tempams, gamybos priemonių dalis stabilizavosi ir 1980 m. visos šalies pramonės produkcijoje sudarė: „A“ grupė — 73,8%, „B“ grupė — 26,2% (4, p. 124).

Priklausomai nuo funkcinės paskirties pirmasis padalinys skirstomas į dvi dalis — gamybos priemones gamybos priemonėms gaminti ir gamybos priemones vartojimo reikmenims gaminti. Antrajam padaliniiui skiriama daugiau kaip ketvirtadalis „A“ grupės produkcijos. Santykis tarp šių dviejų gamybos priemonių padalinių priklauso nuo „A“ ir „B“ grupių raidos tempo. Kai pirmojo padalinio vystymas gerokai aplenkia vartojimo reikmenų gamybos augimą, tai jo struktūroje didėja lyginamasis svoris gamybos priemonių, skirtų pirmajam padaliniiui. Spartėjant antrojo padalinio tempui, labiau vystomos tos pirmojo padalinio šakos, kurios kuria materialinę techninę vartojimo reikmenų gamybos bazę. Be to, pačios gamybos priemonių gamybos šakos yra stambios vartojimo reikmenų gamintojos. Jos sukuria daugiau kaip pusę liaudies vartojimo nemaistinių prekių (1, p. 51).

Antrojo padalinio produkcija taip pat gali būti skirstoma į dvi dalis. Viena dalis naudojama visuomeniniam negamybiniam vartojimui, kita sudaro asmeninio vartojimo reikmenis. Pirmajam pogrupiui priskirtini vartotojiškų paslaugų materialinės bazės elementai. Nuo jų plėtotės daug priklauso visuomenės nariams sudarytos sąlygos sveikatai stiprinti, poilsui ir buitiniams poreikiams tenkinti bei kultūrai vystyti, socialistiniam gyvenimo būdai formuoti. Todėl šiame išsivysčiusio socializmo etape, užtik-

rinant palankesnes sąlygas visapusiškam asmenybės vystymuisi, didele reikšmę įgauna kultūrinės-buitinės paskirties objektų statyba, gyventojų poilsio organizavimo ir turizmo materialinės techninės bazės stiprinimas.

Antrajame padalinyje, tenkinant gyventojų poreikius, svarbų vaidmenį atlieka asmeninio vartojimo reikmenys. Juos kuria įvairios liaudies ūkio šakos, lengvoji pramonė, maisto bei sunkiosios pramonės šakos. Vartojimo reikmenų, sukurtų lengvosios ir sunkiosios pramonės šakose, dalis didėja. Salies liaudies ūkyje yra parengta liaudies vartojimo prekių gamybos vystymo programa. Jos įgyvendinimas padės smarkiai išplėsti vartojimo reikmenų gamybą, asortimentą, pagerinti jų kokybę bei subalansuoti poreikius ir gamybą.

Kaupimo ir vartojimo proporcija ir jos tobulinimas

Nacionalinės pajamos yra skirstomos į kaupimo ir vartojimo fondus. Proporcija tarp kaupimo ir vartojimo priklauso prie svarbesnių bendrų ekonominių socialistinės reprodukcijos proporcijų. Nuo jos daug priklauso gamybos vystymo tempas bei gyventojų poreikių tenkinimas.

Kaupimo ir vartojimo šaltinis yra vienas — nacionalinės pajamos. Padidinus kaupimo fondo dalį, nukenčia vartojimas. Apribotas vartojimas nepalankiai veikia darbo jėgos reprodukciją. Nepakankamas kaupimas gali pakirsti materialinį gamybos plėtimo pagrindą, sulėtinti tolesnį gamybos bei darbo našumo didėjimą. Lėtesnis gamybos augimas atsiliepa ir vartojimui. Šį prieštaravimą galima išspręsti tiesiogiai derinant kaupimo ir vartojimo augimo tempą. Šiuo atveju iškyla kaupimo normos optimizavimo klausimas. Nustatyti optimalią kaupimo normą reiškia suderinti kaupimo ir vartojimo augimą. Optimali kaupimo norma turi garantuoti pažangius struktūrinius liaudies ūkio poslinkius, techninę pažangą bei stabilų ekonomikos vystymąsi. O tai sudarys prielaidas vartojimui didėti dabar ir ateityje.

Kaupimo ir vartojimo proporcija yra dinamiška ir priklauso nuo daugelio veiksnių: išplėstinės reprodukcijos tipo, pasiekto darbo našumo lygio, gamybinių fondų naudojimo efektyvumo bei įvairių iškilusių visuomenei socialinių-ekonominių uždavinių.

Socialistinės industrializacijos metais, kai iškilo uždavinys sukurti materialinę techninę socializmo bazę, didesnis dėmesys buvo skirtas kaupimui. Tuo metu kaupimui buvo sunaudojama apie 30% nacionalinių pajamų. Tik devintajame penkmytyje kaupimo norma ėmė mažėti. Gerokai išaugus nacionalinių pajamų bei kaupimo dydžiui, panaudojant techninės pažangos pasiekimus, atsirado galimybė, nedidinant kaupimo normos, užtikrinti gamybos augimą. Šiuo atveju susidarė prielaida vartojimo fondui augti ne tik absoliučiai, bet ir santykiškai. Aštuntojo penkmečio metais vartojimo fondui vidutiniškai buvo skirta 72,1% nacionalinių pajamų (skaičiuojant pastoviomis 1973 m. kainomis), o dešimtajame penkmytyje — 73,9% (4, p. 380). 1985 metais vartojimo fondo lyginamąjį svorį nacionalinėse pajamose numatoma padidinti iki 77,3% (1980 m. jis sudarė 75,3%) (1, p. 47). Tačiau šiomis sąlygomis nacionalinės pajamos bei vartojimo fondas gali augti absoliučiai bei santykiškai tik tuo atveju, kai kaupimui skirtos lėšos bus efektyviai naudojamos. Kaupimo efektyvumą parodo nacionalinių pajamų prieaugis palyginti su kapitalinių įdėjimų padidėjimu. Vienuoliktajame penkmytyje numatoma kapitalinius įdėjimus į liaudies ūkį padidinti 10%, o nacionalines pajamas — 18% (3). Spartesnį nacionalinių pajamų augimą galima pasiekti tik taupiai ir efektyviai naudojant kaupimo fondo lėšas. Vienas iš būdų efektyvumui padidinti yra kaupimo fondo struktūros tobulinimas. Antai kasmet vis didesnė kapitalinių įdėjimų dalis skiriama veikiančioms įmonėms rekonstruoti. Rekonstrukcijai skirtos lėšos atsiperka tris kartus greičiau negu naujai

statybai (1, p. 115). Tai padeda sutrumpinti naujų gamybinių pajėgumų atidavimo naudoti terminus bei mažinti kapitalines sąnaudas. TSKP XXVI suvažiavime buvo akcentuojamas būtinumas skirti kapitalinius įdėjimus įmonėms rekonstruoti ir joms aprūpinti nauja technika. Tai padės sutaupti kaupimo lėšas ir padidinti efektyvumą.

Kaupimo fondo struktūra tobulinama kintant santykiui tarp gamybinio ir negamybinio kaupimo. Šiuo požiūriu labai svarbu tinkamai nustatyti gamybinio kaupimo normą. Šiuo metu gamybiniam kaupimui skiriama apie 16% nacionalinių pajamų (5, p. 359). Geriau naudojant materialinius išteklius, galima stabilizuoti gamybinio kaupimo normą.

Ilgą laiką susiklosčiusi kaupimo struktūra buvo palanki pirmojo gamybinio padalinio pramonės šakoms spartesniais tempais vystyti. Išsivysčiusio socializmo sąlygomis susidarė prielaidos negamybiniam kaupimui padidinti. Taigi kaupimo struktūros tobulinimas šia kryptimi sudaro lėšų šaltinį visuomenės narių pragyvenimo lygiui kelti.

Taigi išsivysčiusio socializmo sąlygomis vis labiau orientuojantis intensyviai vystyti gamybą, susidarė galimybė tobulinti nacionalinių pajamų paskirstymą didinant vartojimo fondo lyginamąjį svorį.

Vartojimo fondo dydis ir jo struktūra yra viso liaudies ūkio galutinių rezultatų rodiklis. Vartojimo didėjimas rodo, pirma, išaugusias ekonomines galimybes, kurios leidžia spręsti tokį svarbų socialinį ekonominį uždavinį kaip pilniau reprodukuoti darbo jėgą, kelti darbo žmonių pragyvenimo lygį; antra, kelia didesnius reikalavimus kaupimo fondo naudojimui. Lemiama kaupimo ir vartojimo proporcijos optimizavimo sąlyga tampa taupus visų išteklių naudojimas, gamybos efektyvumo didinimas.

L I T E R A T O R A

1. TSKP XXVI suvažiavimo medžiaga.— V., 1981.
2. TSKP CK nutarimas „Dėl Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos įkūrimo“.— Tiesa, 1982, vasario 21.
3. Tiesa, 1981, lapkričio 17.
4. Народное хозяйство СССР в 1980 г.: Стат. ежегодник / ЦСУ СССР.— М.: Финансы и статистика, 1981.
5. Экономика развитого социалистического общества.— М., 1977.

Vilniaus V. Kapsuko universitetas
Tarpfakultetinė politinės
ekonomijos katedra

Redakcinei kolegijai
įteikta 1982 m. kovo mėn.

ПРОПОРЦИИ И ИХ ДИНАМИЧНОСТЬ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА

Д. БИРУТИТЕ, Ю. ДВИЛЯВИЧЮС

Резюме

В статье отмечается, что главное направление совершенствования пропорций в условиях развитого социализма состоит в том, чтобы обеспечить сбалансированное развитие единого народнохозяйственного комплекса. В этой связи в статье рассматриваются вопросы совершенствования соотношения между двумя подразделениями общественного производства: между потреблением и накоплением, между отдельными сферами и отраслями народного хозяйства. Задачи сбалансированности народного хозяйства требуют ускоренного развития

сельского хозяйства, рационального распределения капитальных вложений, повышенного внимания к отраслям производственной инфраструктуры и др. Рост экономики и материального благосостояния народа во многом предопределяются соотношением в темпах развития двух подразделений общественного производства. Задачи сближения этих темпов, ускоренное развитие производства предметов потребления вызывают необходимость совершенствования распределения национального дохода на фонды накопления и потребления и повышения эффективности капитальных вложений.